

Segimon Comas i Vilar, acadèmic i preceptista

ALBERT ROSSICH
Universitat de Girona

Segimon Comas va ser un personatge important, a la Barcelona del primer terç del segle XVIII.* Sacerdot, doctor en ambdós drets, catedràtic de lletres humanes de la Universitat de Barcelona i primer president de l'Acadèmia literària de Barcelona, tenia una notable formació històrica i literària. Un cop clausurada la Universitat de Barcelona per ordre de Felip V, va aplegar al seu voltant estudiants joves de famílies rellevants de la ciutat, que, més tard, van constituir el nucli fundador de l'Acadèmia de Barcelona, dita primer «literària» i després «Acadèmia de Bones Lletres». Per això, el curador de l'edició pòstuma de la seva retòrica llatina redacta aquest elogi de Comas:

«In edocendis humaniores litteras adolescentibus fama notissimus ille uir, cuius institutioni commendare filios suos in primis nobiles auide concupierant. Interclusis illis publicis studiis, munus quod summa laude obierat magno priuatorum bono multos per annos seruauit; donec tempore, apertis huius episcopalis collegii scholis docendi rhetoricam, prouintia uiro in hac re paratissimo eodem auctore eademque methodo erudito commissa fuit, a quo et ab iis qui alii alii, tanquam *simili* quisque *frondescens uirga metallo*, huic muneri obeundo successerunt, ad haec usque tempora laudabiliter non minus quam utiliter administrata est» (Comas 1779: f. [II]v).¹

* Vull agrair en primer lloc la generosa contribució de Mariàngela Vilallonga, que m'ha ajudat a transcriure i traduir l'oració inaugural de Comas del maig de 1929. He d'agrair igualment la col·laboració d'Amadeu-J. Soberanas, que anys endarrere em va passar unes quantes notícies inèdites sobre Segimon Comas, així com la de Concepció Canadell, Dani Ferrer i Laia Miralles, que m'han fet arribar les reproduccions o transcripcions d'alguns documents, i la de Mireia Campabadal, que m'ha permès disposar de la seva tesi doctoral inèdita sobre *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII*. Sigles utilitzades: ADB (Arxiu Diocesà de Barcelona), AEV (Arxiu Episcopal de Vic), AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona [Casa de l'Ardiaca]), ARALB (Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona), BC (Biblioteca de Catalunya), BSCB (Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona), BUB (CRAI. Biblioteca de reserva de la Universitat de Barcelona), BPT (Biblioteca Pública de Tarragona). (Aquest treball prové de la recerca desenvolupada dins el projecte del MCyT núm. BFF 2002-02561).

¹ Traducció: En l'ensenyament de les lletres als joves, aquell home a qui la noblesa, especialment, s'afanyava a confiar l'educació dels fills, va ser conegudíssim per la seva fama. Un cop tancats aquells estudis oficials, va continuar la mateixa tasca durant molts anys i amb gran reconeixement a benefici de l'ensenyament privat; fins que, obertes les escoles d'aquell col·legi episcopal per ensenyar retòrica, la província va ser confiada a aquell home preparadíssim en aquesta qüestió, per l'autoritat de la persona i la saviesa del mètode, i després als altres que el van succeir, ja que, *com la tija es cobreix de fulles del*

VIDA I OBRA

A pesar d'aquesta fama pòstuma, sobre la seva biografia s'han dit coses inexactes i contradictòries, entre altres motius perquè l'historiador Josep Rafel Carreras i Bulbena (1927: 180-183) el va confondre amb una altra persona, Segimon Comas i Codinach, nascut a Sant Quirze de Besora l'any 1667. Ja adverteixo des d'ara que, tot i els esforços esmerçats per contrastar i obtenir informacions segures, no he pogut aclarir la major part dels problemes que suscita aquesta falsa identificació. La pèrdua de molts arxius que encara va poder consultar Carreras i Bulbena, afegida al rigor incert dels treballs de l'erudit barceloní (que fa que ens hàgim de prendre les notícies que dóna amb moltes precaucions), m'han portat sovint a un cul-de-sac enutjós. Sabem, això sí, que Segimon Comas -o Comes-² provenia de la diòcesi de Vic, perquè es fa constar aquest fet quan obté el benefici de Sant Segimon del Palau Episcopal, el 27 de juny de 1712, i novament quan permuta aquest benefici amb el de Sant Mateu i Pacià de la Seu de Barcelona, el 12 de juliol següent (ADB, *Col·lacions de 1710 a 1714*, f. 317v-319 i 321v-322v). «Clerico vicensis dioecesis Barcinone commoranti», precisa aquest últim assentament (f. 321v).

És segur també que Comas va ser nomenat rector de la parròquia de Sant Cugat del Rec, que estava situada on avui hi ha el carrer Princesa de Barcelona.³ Carreras diu que la data de possessió va ser el 20 de juny de 1732, tot i que, estranyament, la nota documental no figura al llibre de *Col·lacions de 1728 a 1732* de l'ADB. Qui sap si la data no era una

mateix metall, fins avui s'ha administrat no menys lloablement que útilment [em comenta Mariàngela Vilallonga que la citació en cursiva prové de Virgili, *Aen.* VI, 144].

² Encara que a la documentació apareix de vegades la forma Comes, ell signa sempre amb *a*: *Comas*, i és amb *a*, també, que apareix el seu nom a totes els impresos.

³ L'església va ser cremada i arrasada durant la guerra civil. Després va ser reedificada, però fa pocs anys va ser novament enderrocada.

deducció aproximada de Carreras, el qual, d'altra banda, parla de la parròquia de «Sant Cugat del Recó, a Barcelona», i no pas de Sant Cugat del Rec. La confusió és més greu si pensem que Sant Cugat del Racó és efectivament una parròquia del municipi de Navàs, coneguda també amb el nom de Salou, i que naturalment no té res a veure amb Sant Cugat del Rec.⁴ Deia que potser Carreras havia deduït la data de presa de possessió a partir de la primera notícia efectiva sobre la rectoria de Comas que he pogut trobar a l'ADB, que és l'obtenció del benefici de Santa Maria Magdalena de Teià, gràcies a una permuta amb el benefici de Sant Mateu que ell tenia a la Seu de Barcelona. En aquest document, sense data, però escrit cap al 22 d'agost de 1732, el doctor Segimon Comas, prevere, ja figura com a rector «*Parrochialis Ecclesiae Sancti Cucuphatis de Reco hujus civitatis*» (ADB, *Col·lacions de 1728 a 1732*, f. 290v) - i ara veiem d'on ve l'error de transcriure «Sant Cugat del Recó», per la llatinització del nom «rec». Sí que es conserva, en canvi, la nota de la presa de possessió del rector que el va substituir, Joan Carreras i Sala. En aquest document es diu que la rectoria estava vacant «*de iure pariter et de facto per mortem naturalem doctoris Sigismundi Comes presbiteri illius ultimi et immediati possessoris de mense ianuarii proxime praeteriti*» (ADB, *Col·lacions de 1737 a 1740*, f. 306v), la qual cosa coincideix fidelment amb la notícia de Carreras i Bulbena, quan afirma que va morir «lo mes de janer de 1740» (Carreras 1927: 182).

Sorprèn que Carreras, que arriba a precisar que Comas va morir d'un «atac [de gota] a sa rectoria de Sant Cugat» no faci constar també el dia exacte de la mort. L'arxiu antic de la parròquia de Sant Cugat del Rec va ser destruït en la seva totalitat durant la revolució de 1936, de manera que no podem verificar la data concreta del traspàs ni les informacions que

⁴ S'ha de corregir, doncs, l'error que figura a Rossich (2000: 177).

van dur Carreras i Bulbena a buscar les notícies sobre el baptisme de Comas a Sant Quirze de Besora. A manca d'altres informacions, hem de suposar que alguna dada documental conservada a la rectoria el va portar a indagar a la parròquia d'aquest poble sobre els pares del nostre personatge, una recerca que va donar per enllestida quan va obtenir la partida d'un Segimon Comas i Codinach, nascut a Sant Quirze el 21 de desembre de 1667, fill de «Ramon Comas, herèu del mas Comas, y Mariana Codinach» (Carreras 1927: 181).

Fatalment, no es conserven tampoc els llibres de Baptismes de Sant Quirze de Besora d'aquesta època, però el cas és que el nostre Segimon Comas es deia Vilar de segon cognom, tal com transcriuen tots els manuscrits del curs de retòrica que ell explicava a la Universitat de Barcelona - i que va ser imprès pòstumament, al 1779 (veg. Rossich 1979: *22-23, nota 9)- , la qual cosa no permet identificar-lo amb el personatge de la partida de baptisme exhumada per Carreras i Bulbena. Ho corrobora, encara, el fet que el nom complet apareix entre els participants a la *Magestuosa poetica fiesta, celebre en tres lenguas, latina, castellana, y catalana, que [...] la Palestra literaria de la Excelentissima Ciudad de Barcelona [...] consagra a [...] Don Carlos Segundo, y Doña Mariana de Neoburg*, així com al *Rhetorico poetico festejo, erudito en tres lenguas, latina, castellana, y catalana, que [...] la Universidad Literaria de la Excelentissima Ciudad de Barcelona [...] dedica al [...] Principe Darmstad (1700)*.⁵ Com que aquest certamen es va celebrar l'1 i el 2 de setembre del 1700 i «Sigismundo Comas y Vilar» es troba entre els alumnes de la

⁵ *Magestuosa poetica fiesta, celebre en tres lenguas, latina, castellana, y catalana, que para demostracion de sus progresos en humanas letras, la Palestra literaria de la Excelentissima Ciudad de Barcelona, de ella favorecida, consagra a ambas magestades de Nuestros Señores Rey, y Reyna, Don Carlos Segundo, y Doña Mariana de Neoburg (que Dios guarde)*, Barcelona, En casa de Cormellas, por Thomas Lorient Impressor, 1700; i *Rhetorico poetico festejo, erudito en tres lenguas, latina, castellana, y catalana, que para mayor justificacion de sus empleos en letras humanas, la Universidad Literaria de la Excelentissima Ciudad de Barcelona, de ella favorecida, dedica al heroe mas invicto, que sabe enlazar los trofeos de Marte, con los laureles de Apolo, el Serenissimo Señor Don Jorge (por la gracia*

tercera classe de gramàtica, que devien rondar els quinze anys, això portaria a situar la data de naixement -en principi, hem de suposar que el lloc sí que era Sant Quirze- cap a 1685.

Comas reapareix pocs anys després com a «majoral de filosofia» en les festes «que tributan y consagran los académicos discípulos a su angélico maestro santo Thomás de Aquino» els anys 1705 i 1706.⁶ L'Acadèmia de sant Tomàs - més endavant m'hi tornaré a referir- era una institució implantada en diverses diòcesis, entre les quals la de Barcelona, amb l'objectiu principal de celebrar un acte acadèmic el dia de la festa del sant. Dintre l'acadèmia de sant Tomàs, els majorals eren els responsables de l'organització, i eren elegits cada any; de tota manera, Segimon Comas continuarà com a membre actiu de l'Acadèmia, tal com veiem en els estatuts que es van promulgar l'any 1711 (cf. Voltes 1961: 343).

A la portada dels dos plecs commemoratius d'aquestes festes, Comas apareix tot just amb el títol de «licenciado»; llicenciat en dret civil i canònic, hem de suposar, ja que sabem per la seva retòrica pòstuma que va acabar obtenint el títol de doctor en ambdós drets. Si el 1709 és contractat com a professor de l'Estudi General de Barcelona, devia ser ben jove. Acabat d'ordenar, segurament.⁷ En canvi, la notícia segons la qual va reprendre a Cervera l'ensenyament de la retòrica després que fos abolida la Universitat de Barcelona deu ser un error d'interpretació sorgit del que escriu Torres Amat volent afirmar el contrari, és a dir, que

de Dios) Landgrave de Hassia, Principe Darmstad..., (que Dios guarde), Barcelona, En casa de Cormellas, por Thomas Loriente Impressor, [1700].

⁶ *Villancicos que se cantaron en el Real Convento de Santa Catalina ... en las Fiestas, que tributan, y consagran los Academicos Discipulos à su Angelico Maestro Santo Thomas de Aquino*, Barcelona, Rafael Figuerò, 1704; *Villancicos que se cantaron en el Real Convento de Santa Catalina ... entre los festivos obsequios, que atentos los Academicos Discipulos rendidamente consagran à las aras de su Angelico Maestro Santo Thomas de Aquino*, íd., 1705. A les festes de 1706 Comas ja no hi figura.

⁷ He repassat els llibres de col·lacions d'aquests anys de l'ADB, però no he localitzat els documents en què se li confereixen els ordes sacerdotals. Es tracta d'uns anys complicats, durant la guerra de Successió, quan el bisbe de Barcelona és a l'exili i les ordenacions corren a càrrec d'altres bisbes, tot i que també podria ser que s'hagués ordenat en alguna altra diòcesi, com ara la de Vic.

va continuar ensenyant retòrica a Barcelona.⁸ De fet, així es fa constar explícitament al fragment del pròleg de la seva retòrica que he reproduït al començament.

El 1729 inicia les seves activitats l'Acadèmia de Barcelona, tot i que seria millor dir que les reprèn, ja que en tots sentits és la continuadora de l'antiga Acadèmia dels Desconfiats, fundada el 1700, que havia vist llanguir les seves sessions a partir de 1703 i s'havia disgregat a conseqüència de la guerra de Successió. En un altre lloc ja he explicat el trànsit de l'Acadèmia Desconfiada a l'Acadèmia literària de 1729 (Rossich 2001-2002: esp. 217-220), i no hi he d'insistir aquí. El que ara ens interessa és que l'Acadèmia es va començar reunint a la casa sacerdotal on residia Segimon Comas, el Col·legi de Sant Sever del carrer Tallers, i que a la reunió preparatòria de l'1 d'abril de 1729 ell i el Pare Mestre Tomàs Massanés, dominic, van ser nomenats presidents interins «por quatro academias», és a dir, per a les quatre primeres sessions.⁹ D'aquesta manera, Comas es convertia en el primer president de la restaurada Acadèmia de Barcelona. Les reunions van tenir lloc al Col·legi de Sant Sever fins que es van traslladar a la casa de Ramon Dalmases, que ja havia estat la seu de la Desconfiada, per acord del 23 d'agost.¹⁰

L'actuació de Segimon Comas a l'Acadèmia només es pot resseguir en part: la documentació de la primera època encara es troba molt desordenada, i molts dels textos que s'hi van llegir s'han esgarriat. És possible que es localitzin més papers seus en el futur, i eventualment la identificació de la lletra d'alguns textos anònims permetrà completar la

⁸ Escriu Torres Amat (1836: 185): «Fué catedrático de retórica en la universidad de Barcelona, y trasladada esta á Cervera, prosiguió la enseñanza en aquella ciudad». Veg. també Corminas (1849: 83-84) i Sanllehí (1955: 473).

⁹ *Resoluciones de la Academia Literaria Barcelonesa, para su regimen, conservacion y aumento...*, ARABLB, dins el lligall I-III-1.

¹⁰ També es van fer sessions en altres cases nobles: cf. Riquer (1955: 280) i Campabadal (2004: 89-92).

documentació conservada d'ell. Sigui com sigui, a continuació presento les notícies sobre les comunicacions de Comas a l'Acadèmia que he pogut aplegar.

El text més important de Segimon Comas llegit a l'Acadèmia és l'oració *Introductio ad primam academiam*,¹¹ escrita en llatí i pronunciada l'1 de maig de 1729. També deu ser d'ell, encara que es presenta com a anònima, la introducció a la *Tertia Academia, iulii 1729*¹² sobre l'aliança entre les armes i les lletres; tant la lletra com la lògica de l'alternança amb Tomàs Massanés en el lloc de president abonen aquesta conclusió. Encara, l'1 d'agost de 1729 hi va llegir el discurs *Pondérase la utilidad de la eloquencia*¹³ (que, a pesar del títol, també és escrit en llatí), i aquell mateix any va complir amb l'encàrrec de tractar, en català, el problema de «si obrà com a polítich Carlos Quint donant al rey Francisco la llibertat. Deffensarà la part negativa».¹⁴ El 8 de novembre de 1729, Comas és nomenat censor dels temes d'humanitats. A més, el 27 de desembre de 1729 els acadèmics van encarregar a Comas i Francesc Savila confeccionar una ortografia per als treballs acadèmics,¹⁵ cosa que ha suscitat diversos equívocs entre els estudiosos que han parlat de la qüestió. Josep Rafel Carreras va arribar, no sé com, a la conclusió que «lo doctor Comas s'empregué la tasca de traçarles per ésser utilisades en los treballs en català, y'l noble Savila s'ocupà de la part castellana». I afegia: «Per escriureles bé, regirà lo doctor Comas les millors fonts literàries, y cercà, ab preferència, les belleses de la parla de la muntanya» (Carreras 1927: 182). L'anacronisme en què cau aquí Carreras no pot ser més flagrant, en atribuir una sensibilitat romàntica a uns acadèmics aristocràtics seduïts en tot cas per la retòrica barroca.

¹¹ ARABLB, lligall 12, núm. 1 (1), f. [III-IVv]; n'hi ha una altra còpia al lligall 10, núm. 7. En reproduexo el text en apèndix.

¹² ARABLB, lligall 12, núm. 3 (1).

¹³ ARABLB, lligall 12, núm. 4 (2).

¹⁴ ARABLB, lligall 7, núm. 3. El text ha estat editat per Campabadal (2004: 420-423).

Si bé Antoni Comas (1967: 55-56 i 1972: 89) va donar per bona aquella explicació, Mila Segarra (1985, 101) ja va fer notar que les normes ortogràfiques en qüestió «es devien referir al castellà i no pas al català», i proposava relacionar-les amb el quadern titulat *Resumen de este tratado en Reglas generales y particulares ... para escribir bien*, manuscrit conservat a l'Acadèmia que algú devia redactar fent servir aquelles normes de punt de partida.¹⁶

També sabem que se li van encarregar unes quartilles en català per ser llegides el setembre de 1731 en què l'autor havia de «ponderar lo que puede decir un académico ausente de la Academia»,¹⁷ però si efectivament les va compondre no es conserven. El 2 de juliol de 1732 se li encarrega «responder a las atentas expresiones de parabién que discretamente le dio en nombre de toda la Academia el señor don Félix Amat», escrit que també s'ha perdut.¹⁸ El 2 de gener de l'any següent se li encomana escatir «en qué se asemeja más el hombre al mundo. Dición [sic] académica, crítica y moral», discurs que no ens ha pervingut.¹⁹ En una «junta particular» de l'Acadèmia celebrada el 18 d'agost de 1733 es llegeix una carta del capítol de la catedral de Salamanca demanant als acadèmics poesies en lloança de la nova església catedral d'aquesta ciutat.²⁰ Comas hi participa amb diversos poemes -els únics poemes segurs que li coneixem- que van ser publicats en un volum commemoratiu; es tracta d'un díptic cronològic en llatí acompanyat d'un sonet en castellà i d'un epigrama cronològic llatí seguit d'un altre sonet en castellà (Calamón 1736: 307-308).²¹

¹⁵ Veg. ARABLB, *Actas. De 1729 á 1735*, dins el lligall 1-III-1, s.f.

¹⁶ El manuscrit és al lligall 13, núm. 27. És un text anònim, amb lletra de mitjan segle XVIII i correccions que no permeten pensar que es tracta d'una simple còpia d'un text anterior.

¹⁷ ARABLB, *Lista de los académicos y distribución de assumptos*, plec sense foliar guardat dins el lligall 1-II-1.

¹⁸ *Lista de los académicos...*, ARABLB, lligall 1-II-1.

¹⁹ *Lista de los académicos...*, ARABLB, lligall 1-II-1.

²⁰ *Lista de los académicos...*, ARABLB, lligall 1-II-1.

²¹ Més detalls sobre aquesta sol·licitud a l'Acadèmia dins Eura (2002: 53-54, 179 i 538-543).

El 22 de desembre de 1734 va llegir una oració fúnebre en llatí acompanyada d'un *Distichon. Solatium Academiae in morte Excellentissimi D.D. Guillelmi de Melun marquionis de Risburg dignissimi praesidis sui*.²² El 4 d'abril de 1736, encara, s'encarreguen a Comas unes quintilles que expliquin «la razón de haberse encontrado una rana en la cuba de un tabernero», no conservades.²³

El 17 d'abril de 1733 els acadèmics havien triat Segimon Comas perquè fes de censor o fiscal «para los assumptos de poesía y letras humanas».²⁴ A partir d'aquest moment abunden les referències a censures de Comas a propòsit de nombroses poesies llegides a les sessions acadèmiques, com a mínim fins a l'agost de 1736. Ara bé: d'aquestes censures particulars, només n'he pogut trobar una, molt breu.²⁵ En canvi, hi ha diversos vexàmens que abracen un conjunt de composicions, i de vegades tota la sessió. Fa uns anys vaig poder identificar i publicar el guió, en català, del vexamen escrit per a la sessió solemne presidida pel marquès de Risbourg, capità general de Catalunya i futur president de l'Acadèmia, el 16 d'abril de 1731.²⁶ Ara puc ampliar aquesta notícia amb la troballa del vexamen sencer en castellà, així com d'un altre vexamen seu de 1734.²⁷ Per a la sessió de Carnestoltes de l'1 de març de 1734 s'encarrega a Josep de Móra, marquès de Llió, i a Segimon Comas la

²² Només he localitzat el díptic a l'ARABLB, lligall 19, núm. 3 (la data de la sessió figura al mateix lligall 19, núm. 32).

²³ ARABLB, *Actas. De 1736 á 1739*, dins el lligall 1-III-1. El 9 de maig es fa constar que no havia complert l'encàrrec.

²⁴ *Lista de los académicos...*, ARABLB, lligall 1-II-1.

²⁵ ARABLB, en una carpeta de textos dispersos per catalogar.

²⁶ ARABLB, un plec dins el lligall 1-II-1. Ha estat editat dins Rossich (1993-1994: 329-333).

²⁷ En una carpeta de textos per catalogar han aparegut dues còpies del vexamen de la sessió semipública de 1731, escrit per diverses mans, entre les quals hi ha la mà de Comas; una de les còpies és signada per ell. A la mateixa carpeta es guardava un altre vexamen més breu, també en castellà, autògraf i datat el 1734 (al marge).

redacció del vexamen corresponent, però només ens n'ha arribat la part del marquès.²⁸ També s'ha conservat un vexamen de Comas, en castellà, incomplet, amb el fragment introductori d'un altre vexamen que sembla una versió anterior d'aquest mateix, però ara en català.²⁹

Aquests són tots els textos de què tinc notícia relacionats amb l'Acadèmia de Barcelona. Les últimes dades sobre l'assistència de Comas a les reunions són del 20 de febrer de 1739, quan li encarreguen de formar part de la representació de l'Acadèmia que donarà la benvinguda al nou bisbe de Barcelona Felipe de Aguado y Requejo.³⁰ Però Comas era valorat sobretot com a retòric i preceptista, i aquesta activitat es desenvolupava en altres cercles erudits: en l'àmbit docent i en una altra acadèmia, l'acadèmia de Sant Tomàs. Segimon Comas va entrar a l'Estudi General de Barcelona com a professor el 21 de març de 1709, per jubilació del seu antecessor el doctor Francesc Llaurador, i va cobrar com a catedràtic de retòrica (100 lliures cada semestre) fins la paga de sant Joan de 1713. Ja no consta que cobrés la segona paga de l'any, per la festivitat de sant Tomàs.³¹ Els apunts dictats per Comas van tenir una gran acollida, i van servir molt de temps després de la seva mort. Altres professors en van fer versions ampliades o reduïdes, de manera que les matèries tractades i l'ordre dels temes no sempre són coincidents en els testimonis conservats. Si afegim a això el fet que cada any els apunts llegits podien variar una mica i que la competència dels alumnes que els copiaven era molt variable, el resultat és que es fa difícil, sense un estudi

²⁸ ARABLB, lligall 11, núm. 43 (original i còpia en net). *La Lista de los académicos...*, ARABLB, lligall 1-II-1, fa constar l'encàrrec a Mora i Comas; d'altra banda, es conserven set dels discursos que es van llegir en aquesta celebració i concorden exactament amb els temes al·ludits dins aquest vexamen. Aquest text és anònim, però s'acaba amb les queixes de Móra per les burles que es fan a l'autor, que és ell mateix, i s'hi anuncia que a continuació vindrà el vexamen de Comas, que no apareix.

²⁹ ARABLB, lligall 11, núm. 3 (9). L'edito en apèndix.

³⁰ ARABLB, *Actas. De 1736 á 1739*, dins el lligall 1-III-1.

a fons, decidir quina de les versions que tenim és més autèntica. Les meves observacions, per tant, seran provisionals. Al final dels apunts de retòrica se solien llegir unes lliçons de preceptiva en vulgar,³² no sempre conservades en les còpies manuscrites al lloc corresponent. Alguns textos, encara, incorporen un petit tractat per escriure cartes en llatí. El resultat és un ventall de possibilitats (apunts amb la retòrica i la preceptiva, preceptives en vulgar independents, apunts de retòrica sols) que es reflecteixen en els testimonis que n'he pogut localitzar, i que són els següents:³³

Breves noticias de la poesía vulgar así catalana como espanyola (1709/1714), BC, ms. 1687/III.³⁴

Noticia muy breve del arte y reglas de la poezía castellana y catalana (c. 1722), BC, ms. 311, f. 126-142 [versió considerablement ampliada de la preceptiva de Comas].³⁵

Brevis Rhetoricae cursus ex ciceronianis precipue preceptis et orationibus summa diligentia collectus a Reverendo. Sagismundo Comas et Vilar presvitero æxto doctore nec non in unibercitate (olim) humaniarum literarum catedratico... (s.d.), BSCB, ms. 281 [no conté la preceptiva].

Brevis Rhetoricae cursus ex ciceronianis praeceptis et orationibus, summa diligentia collectus a Re^{do}. Sagismundo Comas et Vilar, presbitero u.j.D., nec non in Barcinone universitate (1734?), BUB, ms. 181 [al final: *Regles breves para la poesia castellana y catalana*, f. 101-108].³⁶

Brevis Rhetorice cursus ex C^{nis} precipue preceptis et orationibus, summa diligentia collectus a R^{do}. Sagismundo Comas, prs^{ro} et U.J.D. ac (olim) in Barcinonenci universitate publico humanarum litterarum profesore michi Didaco Arizon. 12 Junii 1734, BUB, ms. 182 [al final: *Breves notisias de la poesía castellana*, f. 87-92].

³¹ Les dades sobre la docència de Segimon Comas m'han estat proporcionades per Amadeu-J. Soberanas, procedents de la documentació antiga de la Universitat de Barcelona.

³² En tenim un altre exemple en el cas del professor de l'Estudi General de Girona Narcís Julià; cf. Rossich (1979).

³³ Un primer inventari comentat de les preceptives de Comas, entre d'altres d'aquesta època, va aparèixer a Rossich (1979: *22-*23 i *29); en aquests últims anys, Campabadal (2001-2002: 247-253) ha reprès el tema de les preceptives barroques, afegint-hi el ms. 311 BC.

³⁴ A les dedicatòries finals (f. 8v-9) l'autor s'adreça a la Universitat de Barcelona, de manera que la versió ha de ser posterior a 1709, quan Comas hi ingressa com a professor, i anterior a 1714, en què la universitat és abolida per Felip V.

³⁵ El text és copiat per un tal Martí abans de 1722. Una nota al començament diu: «Esta corta noticia me dio Domingo Mas y Savi oy die 29 de julio 1722 en Pucgerdà». Aquest Domingo Mas, era l'autor de l'ampliació o simplement la persona que li va deixar copiar el text? M'inclino més aviat per aquesta segona opció.

³⁶ La data va ser afegida posteriorment, potser per comparació amb el ms. 182.

Breves y compendiosas noticias para la poesia castellana y catalana (s.d), ms. de la meua biblioteca, copiat per Joan Llinàs i Carreras.

Brevis Rhetoricae cursus ex Ciceronis praecipue praeceptis et orationibus summa diligentia collectus a Re^{mo}. Sigismundo Comas, et Vilar, pr^o V.J.D. nec non in Barcinonensi universitate publico humanarum litterarum professore nunc autem mihi Francisco Abril recenti earum cultori summa cum claritate explicatus a Rev^{do} Salvatore Puig Pr^o et in episcopali ac pontificio Barcinonensi Collegio Rhetorices ac poesios dignissimo magistro (s.d.), BUB, ms. 180 [no conté la preceptiva]

Cursus rhetoricae (1753), AEV, ms. no catalogat [al final, sense títol: [*Breves y compendiosas noticias para la poesía castellana*], f. 186 [avui perdut]-198v].

Brevis Rethorica cursus ex Ciceronianis praeceptis, et orationibus diligentia collectus a Rdo. Sigismundo Comas et Vilar presbitero, et U.J. Doctore in Barcinonensi Universitate ... professore (1769), BPT, ms. 213, 87 f. [al final: *Breves y compendiosas noticias para la poesía castellana y catalana*]; copiat per Joan Torrent i Pagès.³⁷

Brevis retoricae cursus ex Ciceronianis praecipue praeceptis, et orationibus summa diligentia collectus a R. Sigismundo Comas, et Vilar presbitero, utriusque juris doctore, in Barcinonensi Universitate publico humanarum literarum professore. A Francisco Nadal scholastico transcriptus anno MDCCLXXII, BUB, ms. 1708 [al final: *Breves y compendiosas noti^{as} necessarias para la poesía castellana*, f. 171-179v (p. 323-340 de la paginació original)].

Brevis Rhetoricae cursus ex ciceronianis praecipue praeceptis et orationibus, summa diligentia collectus a Reuerendo Sigismundo Comas et Vilar, praesbitero et utriusque. uris doctore in Barcinonensi universitate publico humanarum literarum proffessore (1773), BC, ms. 1242 [no conté la preceptiva]; còpia per a ús de Josep Pujol i March «qui ferventissime cursu Rhetoricali operam dat, docente ipsum Reverendo Antonio Font et Pardines, istius facultatis in Episcopali Collegio Praeceptore» (f. 1).

[Sigismundus Comas], *Ars Rhetorica in usum scholarum Collegii Episcopalis Barcinonensis*, Barcelona, Eulàlia Piferrer, 1779 [no hi la preceptiva poètica].

L'últim d'aquests testimonis és l'únic que és un imprès: l'edició en estampa degué contribuir decisivament a fer innecessària des d'aquell moment la còpia manuscrita del curs de retòrica.

LA PRECEPTIVA BARROCA A CATALUNYA I L'ACADÈMIA DE SANT TOMÀS

³⁷ No l'he vist; trec aquestes notícies de Domínguez (1954: 20).

El tractadet poètic que estem considerant, però, té l'interès de constituir una altra manifestació de la preceptiva barroca al nostre país. Amb la penetració crítica que el caracteritzava, Rubió (1958: 271) ja va intuir fa molts anys, a partir del coneixement de ben pocs testimonis, l'existència d'una escola preceptista catalana al voltant de la Universitat de Barcelona. Per la meua banda, vaig poder adduir anys endarrere un bon nombre de textos compostos a Catalunya que reforçaven aquesta idea, i em referia a l'interès compartit d'aquestes preceptives per «les qüestions de prosòdia [...], la insistència en unes determinades formes estròfiques» i «la temàtica i la procedència dels textos escollits» (Rossich 1979: *59).³⁸ Pel que fa a aquest últim aspecte, una conclusió s'imposava, davant la constatació que un bon nombre dels versos reproduïts es referien a la figura de sant Tomàs d'Aquí, a la seva biografia, a la seva doctrina, al seu exemple, a la seva fe: «aquestes composicions procedeixen -si no totes, la majoria- de les festes de l'Acadèmia de Sant Tomàs, escrites per professors i alumnes de la Universitat de Barcelona» (Rossich 1979: *64).

Segimon Comas es trobava immers en aquest ric sistema de pràctica poètica. Primer, com a estudiant que participa en certàmens; després, com a majoral i membre de l'Acadèmia de Sant Tomàs; més tard, com a professor de retòrica de l'Estudi General i preceptista ell mateix; finalment, com a president de l'Acadèmia de Barcelona i censor de poesies. Certament, a diferència del *Parnàs català* de Narcís Julià, l'*Arte poética española* de Diego García Rengifo ampliada per Josep Vicens i els anònims *Preceptes breus per la poesia catalana y castellana* (BUB, ms. 15), tots tres de començament del segle XVIII, a les còpies de la preceptiva castellanocatalana de Comas no hi ha poemes dedicats a sant Tomàs,

³⁸ Per completar la relació de preceptives en llengua catalana, ara hi puc afegir el petit fragment que es

encara que l'autor remet a «quien quisiere más por extenso saber los varios modos de poesías antiguas y modernas» a l'«*Arte poética española con las adiciones que trae en su última impresión*». ³⁹ Potser a causa de la brevetat de la seva preceptiva, la majoria dels testimonis conservats només contenen -entre altres textos poètics sense significació especial- unes poques composicions (del mateix Comas, potser?) dedicades als estudiants que s'iniciaven en l'erudició poètica, reflectint així quins eren els destinataris immediats de la seva obra. De tota manera, els poemes de tema aquinià reapareixen, en català, a la versió més extensa de la seva preceptiva, que és al ms. 311 BC. En va ser responsable Comas, directament o indirecta, d'aquesta inclusió? O bé aquesta versió va ser amplificada per una altra persona? ⁴⁰ Tant se val; el context poètic era el mateix, i l'Acadèmia tomística era un dels components principals d'aquest context.

L'Acadèmia de Sant Tomàs de Barcelona ha estat molt poc estudiada. Algunes referències puntuals n'assenyalaven l'antiguitat, ⁴¹ i Pere Voltes (1961) en va editar uns estatuts de 1711. Ja he dit més amunt que Segimon Comas hi havia pertangut. Però val la pena que ens hi detinguem més estona, perquè existeix una còpia d'aquells estatuts aprovats el 1711 que s'acompanyen d'una breu història de l'Acadèmia, escrita a mitjan segle XVIII, i que fins ara no ha estat divulgada. Segons aquest paper, l'origen de l'Acadèmia de Sant Tomàs de Barcelona remunta a la primera meitat del segle XVI, quan Francesc de Borja, virrei de Catalunya, va instigar la devoció pel sant d'Aquí a la capital catalana. L'erecció definitiva

guarda intercalat entre els f. 96 i 97 del ms. 1140 BC.

³⁹ [Segimon Comas], *Breves y compendiosas noti[c]ias necessarias para la poesía castellana*, BUB, ms. 1708, f. 179; veg. el text sencer en apèndix.

⁴⁰ Aquesta opció té més possibilitats i explicaria un lapsus de redacció. El text diu: «Todo lo que se ha dicho de la poesía castellana, aunque no agamos puesto exemplos catalanos [*sic*], es a ssu modo aplicable a la lengua catalana, y a qualquier otra lengua menos la latina» (f. 140). Doncs bé: d'exemples catalans, n'hi ha set. És evident que hi van ser incorporats en una refosa posterior.

⁴¹ Veg. Tusquets (1923: 250, nota 1), i Rossich (1979: *38-*39, nota 8).

de l'Acadèmia, però, no es va materialitzar fins cap a l'any 1584. L'1 de juny de 1586 va ser aprovada pel papa Sixt V, confirmada el 4 de setembre de 1617 per Pau V, i novament per Innocenci XI i Benet XIII. Es tracta, per tant, d'una de les primeres acadèmies institucionalitzades de la Península, si no la primera.⁴² La finalitat de la institució, segons el document,

«es promover en todos los fieles, principalmente en la estudiosa juventud, la imitación de la angélica pureza y demás virtudes del santo doctor y la aplicación al estudio y penetración de su sólida doctrina.

Su cuerpo se constituye principalmente de los literatos de todas las facultades, esto es, doctores, licenciados y estudiantes; mas para los ejercicios espirituales son admitidas también las personas honradas de qualquier estado».⁴³

Podríem deduir d'aquesta declaració que es tractava simplement d'una institució piadosa, o d'una acadèmia filosòfica i proud. Era això, és clar, però també moltes altres coses. La publicació anual de fullets amb discursos, composicions poètiques, oratoris i conclusions filosòfiques, almenys des de la segona meitat del segle XVII,⁴⁴ fa veure que es tractava també d'una institució literària, i recordem que comptava amb celebracions de la magnificència del certamen de 1643, quan Francesc Fontanella hi va exercir de jutge i hi va pronunciar un vexamen memorable.⁴⁵

Antonio Alatorre ha fet veure la influència de l'Acadèmia de Sant Tomàs de Barcelona en l'ampliació de l'*Arte poética española* de Diego Garcia Rengifo que va fer Josep Vicens. Com diu Alatorre (1998-1999: 29), aquest «se muestra muy ufano de pertenecer a una «Academia tomística» compuesta por maestros y alumnos de la Universidad - «Literaria Palestra»- de Barcelona y presidida por el Dr. Francisco Llaurador, «benemérito

⁴² El grau d'institucionalització de les primeres acadèmies hispàniques no és fàcil d'escatir: cf. King (1963: esp. 21-37).

⁴³ *Estatutos de la Academia bajo la invocacion del Angelico Doctor S^{to} Thomàs erigida con autoridad ordinaria, y Apostolica en la Iglesia de Sta Ca^{tha} V. y Mr Orden de Pred^s en Barña por los años de 1584*, f. [I], plecs manuscrits guardats a l'AHCB dins la *Documentació personal de Marià Aguiló*, caps II.

⁴⁴ Per exemple, Concepción (1689).

cathedrático» del qual se confiesa discípulo», i d'aquí que publiqui onze composicions d'aquesta procedència. Com he dit, tant el *Parnàs català* com els *Preceptes breus per la poesia catalana y castellana*, així com la preceptiva de Comas ampliada del manuscrit 311 BC, contenen també molts poemes, en català i en castellà, que han de tenir l'origen en les festes anuals que aquesta Acadèmia dedicava al sant.

Una acadèmia relacionada amb la universitat, que premia poesies i genera codis de preceptiva poètica que les posen de model... És impossible no relacionar això amb el que havien representat els antics consistoris poètics de tradició medieval, i després els certàmens literaris que proliferen a l'edat moderna. Efectivament: eren sobretot escoles de poesia. L'Acadèmia de Sant Tomàs s'afegia a la tradició de la poesia de certamen que havia ensenyat mètrica i versificació als catalans; s'hi afegia, o la suplía, a partir del moment que els certàmens van deixar de ser competitiu per convertir-se en una simple manifestació de llüiment escolar. Les Acadèmies de Sant Tomàs, vinculades des de la fi del segle XVIII als seminaris, van continuar ensenyant i premiant els estudiants més destacats... fins a les vigílies del concili Vaticà II.

No crec que sigui massa agosarat relacionar la llarga vitalitat de les Acadèmies de Sant Tomàs durant l'edat moderna, també, amb el record, que no es va trencar mai, de l'antiguitat i el mèrit de la història de la preceptiva poètica catalana: «pués lo lustre en ella [=la poesia catalana] han mendicat les altres llengües, y sols la nostra ha donat regles y principis per conpondrer vulgarment ab consonància», escrivia Narcís Julià el 1703 (cf. Rossich 1979: 2). I ja veurem que s'hi tornarà a referir Segimon Comas, a aquesta tradició secular.

⁴⁵ Veg. Rossich (2003: 98-99 i 106).

Doncs bé: ha arribat el moment de llegir alguns dels textos de Comas que hem estat considerant. I ja que al títol he qualificat a Segimon Comas de preceptista i acadèmic, m'ha semblat adient reproduir, per acabar, una de les versions de la seva poètica, en castellà, el fragment conservat d'un vexamen acadèmic, en català, i el discurs inaugural de la reinstaurada Acadèmia Literària de Barcelona, en llatí.

TEXTOS

I. *Breves y compendiosas noticias necesarias para la poesía castellana [y catalana]*

No he col·lacionat totes les versions de la preceptiva de Comas que conec (vuit en total). Totes tenen títols similars que fan referència a la poesia castellana i catalana o, de vegades, exclusivament a la poesia castellana. D'entre la relació que figura dins el llistat de retòriques i preceptives reproduït més amunt, he tingut ocasió de comparar les dues versions de la BC, les tres de la BUB i naturalment la de la meua biblioteca. Són semblants pel que fa al contingut -algunes tenen omissions poc importants-, excepte la versió del ms. 311 BC, força més extensa que les altres.⁴⁶ Una primera constatació fa veure de seguida la minsa qualitat de la versió que posseeixo (molt deficient, plena d'errors i de despropòsits) respecte de la resta. Recordem que les còpies eren fetes per alumnes adolescents, de vegades amb molt poca preparació, com posen de manifest alguns errors de còpia monumentals: *amados discipulos* es pot convertir, per exemple, en «ah, malos discipulos»; *el arte Nebrissense* esdevé «el arte negligente»; *azul globo* serà «cruel lobo»; *La Helicon fuente*, «La eligen a fuente». Etcètera. Sigui com sigui, és reconfortant pensar que les còpies d'alumnes ignorants o descurats solen ser les primeres que es perden.

Les versions eren variables segons els anys, refetes o esmenades per altres professors... Com ens podíem remuntar al text inicial? S'imposava aquí, per raons pràctiques, triar una còpia polida i curiosa, i eliminar-ne els errors evidents a partir de les lliçons bones d'altres testimonis. Descartada la del ms. 311 BC perquè és massa diferent, he escollit, per la

⁴⁶Veg. supra, nota 40.

seva correcció i la presència mínima d'errors, la versió del ms. 1708 BUB, que figura als f. 171-179v.⁴⁷

[f. 171] *BREVES Y COMPENDIOSAS NOTICIAS NECESSARIAS
PARA LA POESÍA CASTELLANA [Y CATALANA]*⁴⁸

Golfo dilatado no cabe en cauce reducido; por esso sólo es, amados discípulos, oy mi intento daros de la poesía castellana no más que los primeros rudimientos en bien abreviados períodos, si bien, suponiendo las noticias más precisas, ésta mejor se alcanza con la práctica de los poetas que con la copia de los preceptos. Entre todos debe ser el primero no abusar de esta facultad para indecencias y profanidades, que no es bien que los dones de Dios sirvan al demonio, ni tampoco aprender los estilos en libros menos puros, por no beber el⁴⁹ veneno nocivo en cáliz dorado: no faltan autores en quienes se puede aprender la propiedad de la poesía sin arriesgar el candor de la inocencia.

[f. 171v] *CAPÍTULO I
De las reglas más generales*

De dos maneras se puede hazer un poema: por asonancia y por consonancia. La consonancia es una uniformidad de vocales y consonantes que empieza en la vocal del acento y continúa hasta la fin⁵⁰ del vocablo, v.g., *palacio, Ignacio; pastores, dolores; pertinaz, audaz*. La asonancia es una uniformidad de solas vocales, v.g., *fábrica, máquina; divino, florido; Dios, amor*.

En los exemplos referidos se descubren tres géneros de asonantes y tres de consonantes. El primer género de consonantes se halla en los vocablos que se llaman esdrúxulos, y son los vocablos que tienen el acento en la antepenúltima, v.g., *palacio, Ignacio*; y⁵¹ has de advertir que en estos consonantes las dos sílabas que quedan después de la vocal del acento ni valen ni se cuentan sino por una sílaba, de suerte que estos vocablos, *Gerónimo, Chrisóstomo*, que son de quatro sílabas, puestos en la fin del verso no valen sino por tres, y estos: *médico, tédio*, que son de tres sílabas, no se cuentan sino por dos. [f. 172] Asimismo es el primer género de asonancia en los vocabulos esdrúxulos, para los cuales sirve también la advertencia sobredicha. Pero se deve notar que los acentos d'este género no quieren forzosamente uniformidad en todas las vocales; basta el ser uniformes en la vocal antepenúltima y en la última.

El segundo género de la consonancia es la que se halla en los vocablos que tienen el acento en la penúltima sílaba o vocal, v.g., *anhelo, desvelo*; y estas tienen en el verso tantas sílabas quantas son las vocales, si no es que se haga la figura synalepha o synéresis. Este mismo modo corre en el segundo género de los asonantes sin que haya particularidad que advertir.

⁴⁷ Respecto l'ortografia, la morfologia, la sintaxi i el lèxic de l'original, però regularitzo segons les normes actuals la puntuació, l'accentuació, la separació de mots, i l'ús de *u/v* i de *i/j*. Corregixo els errors evidents, posant les lletres entre claudàtors quan són omissions, o indicant-ho en nota si són substitucions; en canvi, no assenyalo les correccions que fa el copista (mots ratllats, lletres esmenades, etc.), que són molt poques. Però he mantingut alguns catalanismes gràfics ocasionals que surten al text (com *innocencia*, per "inocencia"; *dies*, per "diez", *sýllabas*, per "sílabas" i semblants).

⁴⁸ y *catalana*: Recupero la referència a la poesia catalana que figura en el títol de la majoria de les versions.

⁴⁹ Al ms., *en*.

⁵⁰ Al ms., *la final*.

⁵¹ Al ms., *I*.

El tercer género de la consonancia es el que se halla en los vocablos que tienen el acento en la última vocal, v.g., *amor, dolor*. Así mismo, el tercer género de asonancia, v.g., *Dios, amor*. En este género de asonantes y consonantes se advierte que la última sílaba vale en el verso por dos si se halla al fin, y así estos nombres, *amor, dolor*, puestos en el fin del verso valen por tres sílabas, aunque no tengan sino dos. Pero todos estos vocablos, puestos en el principio o en el medio valen tantas sílabas quantas vocales tienen, si no padecen synalepha o synéresis.

[f. 172v]

CAPÍTULO II

De las figuras synéresis, diaéresis y sinalepha

Synéresis se hace quando dos vocales se penetran o juntan en una sílaba dentro de su mesmo vocablo, v.g., *cierto*. En orden a esta figura se han de notar dos cosas: la primera, que la vocal que tiene el acento, aunque se le siga otra vocal, no puede hacer synéresis, sino que ha de hacer sílaba de por sí, v.g., *María*, en donde la primera vocal no se junta con la que se sigue. La segunda es que el uso de esta figura es libre al poeta, aunque es más usado el valerse de esta, y así siempre que se pudiere será bien usarla, y quando no le venga bien, omitirla, que exemplos hallará en graves authores.

Diaéresis divide las vocales en una sílaba, v.g., *viuda*, que un excelente poeta hace de este vocablo tres sílabas diciendo *vi, u, da*, pero se deve totalmente evitar el uso de esta licencia poética.⁵²

La sinalepha se hace quando la vocal final del verbo antecedente se sorbe la vocal inicial del vocablo subsequente, v.g., [f. 173] *medio assombrad[o] un arroyo*; este es verso de romance, que no ha de passar de ocho sílabas, y tendría onze si en el primer vocablo no se siguiera synéresis y si en el primero y segundo no se siguiera sinalepha. De esta figura siempre ha de usar el poeta, excepto si alguna vez la cadencia y buen sonido del verso pidiere lo contrario, especialmente en los versos líricos que se componen para cantar.

CAPÍTULO III

De los géneros de poemas más usados

Los géneros de poemas más usados se reducen a tres, esto es: de arte mayor, de arte menor y mixto. Los poemas de arte mayor son los que se componen de versos que constan de onse sílabas, quales son sonetos, octavas, etc. Los poemas de arte menor son los que se componen de versos que constan de ocho sílabas o menos, quales son décimas, quintillas, romances, etc. Los poemas mixtos son los que se componen de versos de ocho o a lo menos de seis sílabas, y de versos de once sílabas, quales son canciones reales, liras, etc.

[f. 173v]

CAPÍTULO IV

Del romance lírico, heroico, mayor y menor

El romance lírico es el que se compone para cantar, el qual consta de coplas y cada copla de quatro versos; el número de las sílabas que entra en cada verso se dirá en tratando del romance mayor y menor. Este romance pide indispensablemente que cada copla por sí tenga perfeto sentido, de suerte que no dependa su intelligencia de la copla siguiente. Cada copla pide consonancia o asonancia del segundo verso con el quarto y dissonancia del primero con el tercero.

El romance heroico es el que sirve para largas relaciones de alguna historia o fábula.⁵³ Este romance no pide perfecto sentido en cada copla, porque no se distingue ni parte en coplas. Quiere asonancia del segundo verso con el quarto, y del quarto con el sexto, y del sexto con el octavo, y así mismo de los demas versos interpolados, lo que conviene a toda especie de romance.

El romance mayor consta de versos de ocho [f. 174] o siete sílabas (si el último vocablo tiene el acento en la última vocal) y también puede constar de versos de nueve sílabas (si el último vocablo del verso es esdrúxulo).

⁵² L'Arte poética española de Rengifo, de fet, no en parla.

⁵³ Al ms., *fabuloso*.

Exemplo del romance lírico:

Una grammática nueva
hoy hace un niño a su costa,
aunque la persona que hace [=nace?]
es la que padece y llora.
Con el arte Nebricense
en el affecto conforma
de tres personas, mas hace
lo que las tres ella sola.
Por esto gran nombre adquiere
en su escuela y, si se nota,
se ve el nombre y el verbo
viene a ser la misma cosa.

Exemplo del romance heroico:

Claros alumnos de Apolo,
en cuyas aras augustas,
al⁵⁴ hilo de vuestro ingenio
y el corte de vuestra pluma,
se esmera desempeñando
todas sus prendas la Musa;
advertid que vuestro afán,
mientras que Febo circunda
devanando en azul globo
madejas de trenzas⁵⁵ rubias, etc.

Collígese de este exemplo que los romances líricos y heroicos son las únicas especies del romance mayor. El romance menor tiene los versos de siete y algunas veces de seys sílabas. Exemplo del primero:

Juventud erudita,
primavera lozana,
prosigue la tarea⁵⁶
de las letras humanas.

Exemplo del segundo:

La Helicon fuente
llena de dulzuras
al que con cuidado
sus cristales gusta.

Algunas veces se interpola este romance, teniendo [en] el primer verso siete sílabas, en el segundo cinco, el tercero siete y en el cuarto cinco. Este sirve para varios géneros de villancicos. Exemplo:

La destreza de Apolo
hoy nos combida,
mas, ¿quien no irá siguiendo
su son de lira?

⁵⁴ Al ms., *el*.

⁵⁵ Al ms., *transe*.

⁵⁶ Al ms., *terea*.

Entre todas las poesías de arte menor es la décima la más principal. Consta de diez versos, y cada verso de ocho sílabas. El primero consona con el cuarto y quinto, el segundo con el tercero, el sexto con el séptimo y décimo, el octavo con el nono; advirtiéndose que los cuatro primeros versos han de tener perfecto sentido, y la agudeza o sentencia se pone en el último del verso, como también que no admite asonancia, sí sola consonancia; todo lo que consta en este ejemplo:

En un naufragio violento
del mar me vi zozobrando;⁵⁷
al Cielo rogué llorando
me librase del tormento.
No fue oído mi lamento
en tempestad tan ayrada
y, viendo desesperada
la salud,⁵⁸ me heché a nadar,
pues quien más puede en el mar
puede tanto como *nada*.

[f. 175v] La quintilla consta de cinco versos, y cada verso de ocho sílabas; admite consonantes solas. El concierto y consonancia de los versos se puede disponer de muchas maneras:

- 1) Si el verso primero concierta con el tercero y quinto, y el segundo con el cuarto.
- 2) Si el primero concierta con el tercero y cuarto, y el segundo con el quinto.
- 3) Si el primero concierta con el segundo y cuarto, y el tercero con el quinto.
- 4) Si el primero concierta con el tercero, y el segundo con el cuarto y quinto.
- 5) Si el primero concierta con el cuarto, y el segundo con el tercero y quinto.

Pero los primeros modos me parecen más usados y de mayor consonancia, y más apacibles, por lo que, atendiendo a la brevedad, sólo pondremos dos ejemplos, el uno del primer modo y el otro del segundo. Ejemplo del primero:

Sin engañarme me engaño
y a mi grado, a mi despecho,
no sé por qué modo extraño
dexo el fin de mi provecho
por seguir el de mi daño.

[f. 176] Ejemplo del segundo:

Es la gloria de este suelo
edificio sin cimientos,
nube que passa de buelo,
flor que la marchita el hielo
y paja que lleva el viento.

La redondilla tiene cuatro versos; cada verso ocho sílabas: el primero [concierta] con el cuarto, y el segundo con el tercero. Admite solas consonantes y cada copla tiene perfecto sentido. Ejemplo:

Cruz, remedio de mis males,
ancha sois, pues cupo en vos
el gran pontífice Dios
con cinco mil *cardenales*.

⁵⁷ Al ms., *zorzo*brando.

⁵⁸ Al ms., *suerte*. Ho correigeixo davant la unanimitat dels altres testimonis.

El terceto menor puede ser de versos que cada uno tenga ocho, siete, seis o cinco sílabas. Consta de tres versos; el primero no concierta, el segundo concierta con el tercero y pide consonancia. Exemplo:

Del corazón de Gertrudis
por afecto y por blasón
fue Jesús el corazón.

[f. 176v]

CAPÍTULO VI
De los poemas de arte mayor

Ocupa el primer lugar en este género de versos el soneto, que es a modo de epigramma, y ha de traer en el fin alguna sentencia o agudeza. Tiene catorce versos, cada verso once sílabas. Los ocho primeros versos son como las redondillas de arte mayor, concertando el primero con el cuarto y quinto y octavo; el segundo con el tercero, sexto y séptimo. Los seys últimos versos se pueden disponer de varias maneras:

- 1) concertando el primero con el cuarto, el segundo con el quinto y el tercero con el sexto;
- 2) concertando el primero con el tercero y quinto, y el segundo con el cuarto y sexto;
- 3) concertando el primero con el tercero, el segundo con el cuarto y el quinto con el sexto.

Y de otras maneras, las cuales hallarás en buenos autores. Admite este poema solas consonantes. Exemplo:

[f. 177]

Discreta juventud, en quien conserva
sus mayores aumentos Barcelona
añadiendo a las glorias de Belona
blasones [que] anticipa de Minerva,
el desvelo prosigue, que preserva
del rigor de la invidia que pregona
vincular a sus ciens la corona
que a tan nobles afanes se reserva.
De Apollo sacro el solio soberano
A cobrar los⁵⁹ laureles que merecen
vuestro genios aspiren peregrinos,
si excediendo las fuersas del humano
son vuestras mismas plumas las que ofrecen
alientos que os trasladan a divinos.

La octava consta de ocho versos, y cada verso [de] once sílabas. Admite sólo consonantes. El primer verso concierta con el tercero y quinto, el segundo con el cuarto y sexto, y el séptimo con el octavo. Exemplo:

Apolo en venerado patrocinio
de nueve hermanos ciñe la corona,
estableciendo el ínclito dominio
en las felices aguas de Helicon
donde el sacro valor del vaticinio
con immortal aliento perficiona,
y por lo que en sus números conserva
es tributario Marte de Minerva.

[f. 177v] Los tercetos, quartillas [y] quintillas de arte mayor, exceptuando el mayor número de sílabas de que se componen, observan en lo demás las reglas de las quintillas, tercetos y quartillas de arte menor.

CAPÍTULO VII

⁵⁹ Al ms., *los los*.

De los poemas mixtos

La canción verdaderamente real es el más célebre de los poemas mixtos. Admite consonantes solos. Divídese en estancias de muy varias y diferentes maneras; quien las quisiera ver podrá acudir a la *Arte poética española*, que yo, para huir prolixidad, sólo pondré una especie de canción real, la qual consta de trece versos. De estos los seys primeros, el octavo y nono y los tres últimos constan de once sílabas; el séptimo y décimo de solas cinco; también el segundo y el quinto se pueden hacer de siete síllabas, como mejor le venga al poeta. El primero concierta con el cuarto, el segundo con el quinto, el tercero con el sexto y séptimo, el octavo con el undécimo, el nono con el décimo, y el duodécimo con el terdecimo. [f. 178] Exemplo:

¡O, culpa amarga! ¡Quánto bien quitaste
a la alma mía y quánto mal le hiciste!
En siendo en este cuerpo flaco inclusa,
de gracia y de justicia le privaste
y al mismo Dios contraria la pusiste,
rebelde a la razón, sin luz, confusa:
por ti su bien rehusa
y va para su mal ligera y presta;
por ti en continua guerra exercitada,
herida y lastimada,
y a todas las miserias vive expuesta:
hambre, dolor, gemido, estío, invierno,
pobreza, enfermedad, pecado, infierno.⁶⁰

La lira española consta de cinco versos: el segundo y quinto son de once sílabas; el primero, tercero y cuarto, de siete. Concierta el primero con el tercero y el segundo con el cuarto y quinto. Admite solas consonantes. Exemplo:

¿Qué presta a mi contento
si soy del vano dedo señalado,⁶¹
si en busca de este aliento
ando desalentado
con ansias vivas y mortal cuydado?⁶²

[f. 178v] La lira italiana consta de seys versos: el primero, tercero y quinto constan de siete sílabas; el segundo, cuarto y sexto de once; admite solas consonantes. El primer verso concierta con el tercero, el segundo con el cuarto y el quinto con el sexto. Exemplo:

Veneno disfrazado,
sierpe cruel, que matas adormeciendo,
tormento azucarado
que en dulce azíbar vas enterneciendo,
¿por qué engañas mis canas
con el anzuelo de esperansas vanas?

⁶⁰ Reprodueix la traducció de la trentena cançó de Petrarca que apareix a l'edició de l'*Arte poética española* de Rengifo ampliada per Josep Vicens (Rengifo 1703: 119). Hi ha petites variants, que he mantingut, perquè coincideixen amb el text d'altres versions de la preceptiva.

⁶¹ Al ms., *senalado*.

⁶² La versió del meu exemplar inclou aquí un exemple en català, molt corromput: *Postrad en vostras plantas, / recocito Jonàs de [la] balena; / libre de burias [=burlas?] tantas, / preñch port, beso humil la buscada arena / puix expel·liu [=expel·líreu?] d'ell en sa mudansa / en vós llanto [=planto?] la encora [=àncora?] de esperança*.

Úsanse unas relaciones que llamamos versos de consonantes en los cuales entran versos de siete y once sílabas interpolados. Sólo requieren que el primero verso concierte con el segundo, el tercero con el cuarto, el quinto con el sexto, y assí de los demás. Exemplo:

Viste algún día, atento,
la región diáfana del viento
hacer vistoso alarde
de un esquadron⁶³ de pájaros cobarde,
cuyo valor en suma
no fue más que colores, pico y pluma.

[f. 179] Otras relaciones⁶⁴ se suelen hacer de versos de once sílabas todos, y sólo admiten consonancia del primero con el segundo, del tercero con el cuarto y assí de los demás; y por la uniformidad que van corriendo, como a parejas, se llaman versos parejados; mas estos, por no tener mixtura de versos y constar todos de once sílabas, se pueden llamar de arte mayor. Exemplo:

¿En qué paró, Absolón, tu hermosura,
tu gentileza vana y tu locura,
el blanco cuello, la hermosa frente,
los ojos⁶⁵ y el color de rojo oriente,
las ebras⁶⁶ de oro fino que hondeaban
y con su luz la vista deslumbraban?
Todo passó, no queda sino historia
de tu impiedad y obscurecida gloria.

Assimismo puede cada uno inventar varias maneras de poemas, ya por consonancia, ya por asonancia de arte menor, mayor y mixto. Singularmente para villancicos y estrivillos de varias letras, aunque solo se atiende que suenen bien quando se cantan; y quien quisiere más por extenso saber los varios modos de poesías antiguas y modernas, puede ver el *Arte poética española* con las adiciones que trae en su última impresión.

[f. 179v] Advierto que todas las figuras y reglas que se han explicado para la lengua castellana assimismo se pueden explicar para la lengua chatalana. Advierto que los versos de arte mayor de once sílabas, para que corran con toda cadencia y armonía, deven tener el accento en la sexta sílaba del verso. Advierto más, que para la gala del verso pide -qualquier género que sea- no se ponga la consonancia o asonancia en nombres adjetivos, sino en quanto se pudiere en substantivos y verbos, pues no está la habilidad en hacer versos, sino en hacerlos buenos.

II. *Fragment d'un vexamen acadèmic*

El lligall 11, 3 (9) de l'ARABLB conté un vexamen en castellà, anònim (però que per la lletra s'ha d'atribuir a Segimon Comas). Hi falta el final. Un dels fulls que el conté és el resultat d'haver-ne enganxat dos per poder escriure-hi al dors, que era en blanc. Aquest full, però, avui està desenganxat, i s'hi pot llegir el fragment d'un vexamen en català. La lletra

⁶³ Al ms., *asquadron*.

⁶⁴ Al ms., *relationes*.

⁶⁵ Al ms., *las ojas*.

també correspon a Comas. Sembla una versió primitiva del vexamen castellà, però potser el text català pertany a una ocasió anterior, o més probablement servia de model genèric,⁶⁷ i va ser aprofitat per l'autor per adaptar-lo al nou encàrrec.

FRAGMENT D'UN VEXAMEN ACADÈMIC

Vist que los assumptos fórman un tot tan admirable, pensí que la introducció se conformaria a que yo també devia conformar-me, perquè fes tot un tot: introducció, assumptos y vexamen.

Meresquí saber la idea que haveu ohyt, però vist que està esta acadèmia constituïda, y tant bé, en areopago, que ha judicat de virtuts y vicis de tot lo món, me quedí confusíssim. Pensant haver de introduhir-me jutge dels mateixos thesmotetes, que cada hu en son judici havia llançat las més judiciosas sentèncias, fiu reflexió: “Tu has de judicar los judicis dels mateixos jutges del areopago?” Me viu lligat ab cadenas més que un reo que-l trauchen a depositar devant la sala. “Què faré?”, diguí. “O desempeñar-se o patir martyri.” Ab esta espècie pensí ab la resolució de Sant Pau de entrar al areopago. Y encara que no havia de entrar al areopago com lo apòstol, predicant “*Christum crucifixum*”, sinó ab estil molt contrari, ab tot me resolguí consultar ab ell ma entrada, y, per ço, anar a trobar-lo en la llibreria de Santa Catharina. Consultí ab fra Joan (que és molt Pare Mestre) ma idea, y ab un sonrí me respongué: “Home, dexe's de Escrituras! En est recó hi ha un home nou que per cosas de la Grècia és un oràculo”. Presentí-m'hi allà, devant la taula; lo qual, consultat sobre mon encàrrech y asunto de areopago, me féu presents dos subjectes que ab sas reverendas me offeriren la idea de mon vexamen. Estos foren Dragon y Solon, que formaren las lleys de l'areopago. Diguí: “Bon pensament! Per a judicar ab rectitut no hi ha més que mirar bé las lleys, y per a enténdrer-las, per a aplicar-las ab acert, no hi ha cosa més útil que consultar ab los mateixos legisladors”. Deslliguí'm luego de las cadenas del temor y, animant-me ab los costats dels dos *vejetes* barbuts, ja no temí lo entrar a formar lo judici dels papers.

Peguí ullada a las tres salas del areopago y, començant per la primera, la revista de la sentència de .N., diguí: “Senyor Dragon, què judici dech fer del judici de est thesmotete? Sobre vostres paysans grechs, què cita per testimonis de son procés?”

III. Introducció a l'acadèmia de l'1 de maig de 1929

El lligall 12, núm. 1 (1), f. [III-IVv] de l'ARABLB conté el text de l'oració introductòria a la primera sessió de l'Acadèmia de Barcelona restaurada. (N'hi ha una còpia antiga al lligall 10, núm. 7). De la importància que es va donar a aquest discurs en són prova els elogis que en fan els acadèmics. Una censura anònima conservada al mateix plec en destacava l'estil ciceronià i el considerava «digno de ponerse a la frente de todas las obras que empiezen a salir al público». També en valorava el fet que «la erudición de la Academia

⁶⁶ Al ms., *obras*.

⁶⁷ Ho fa pensar el fet que al final es limita a fer referència a la «sentència de .N».

del Gay Saber es una especie admirable y una circunstancia felicíssima cuya memoria redunda en mucha gloria para la nación». ⁶⁸ Josep de Móra i Catà, marquès de Llió, recordava anys més tard «los preñuncios que le asseguró [a l'Acadèmia] en su oración introductoria nuestro doctor Segismundo Comas por haver tenido la Academia su oriente en el día en que le tuvo aquella célebre del Gay saber (alegre ciencia) establecida en Tolosa, que debió su ser a la erudición catalana, igualmente que la poesía vulgar sus lucimientos» (Ponsich i Mora 1756: 22). Molt més acostat a nosaltres, Josep Rafel Carreras i Bulbena (1927: 181) en divulgava un petit fragment, en una traducció massa lliure que no deixava veure la importància del text. Per part meva, en voldria destacar diversos aspectes que em semblen essencials: l'orgullosa declaració del seu protagonisme en la iniciativa de ressuscitar l'Acadèmia, la idea de continuïtat entre el Consistori de Barcelona i l'Acadèmia de Barcelona, el dolor per la pèrdua de la Universitat i els efectes de la guerra, la funció de suplència de l'Acadèmia en l'educació de la joventut, i l'esperança en el redreçament i la glòria renovada de la classe dirigent catalana. ⁶⁹

*INTRODUCTIONE ACADEMIAM HABITAM
DIE PRIMA MAII ANNI DOMINI 1729 ORATIO*

Tantus mihi, praeclarissimi Academici, hic prae caeteris celebrandus est dies, ut si quid foelicitatis mihi tribuendum sit, id quidem ab illo origine profecto trahere uideatur. Hodie siquidem e maternis uisceribus eductus, ad communem omnibus vitae lucem editus sum; non tam infantis inter uagitus lugerem, quam ut summis perfusus gaudiis exultarem. Non solum quo *Sancti* Spiritus gratia sacro babtismatis fonte a communibus adae sordibus ablutus corporis ecclesiae membrum licet indignus efficerer, sed huius etiam Academici corporis caput, hoc ipso die, non meis quidem meritis, sed uestra profusa gratia constituerer. In quo licet pro tanta honoris significatione rubere non suffundi non possim, eo tamen laetitiae summo uestro beneficio affectus, progressus sum, ut ultra sane mihi non uidear progressurus.

Gaudeo (non diffiteor) uos me primum in tanto coetu constituisse. Gaudeo (fateor enim) uos me primum ad dicendum designasse, id enim hac mihi gratia iure tribuistis, quod iure quidem optimo

⁶⁸ Full inclòs dins el lligall 12, núm. 1, de l'ARABLB.

⁶⁹ La transcripció del text llatí, que hem col·locat amb la còpia antiga del lligall 10, núm. 7, i la traducció catalana es deuen en gran part a Mariàngela Vilallonga. Desfem les abreviatures, regularitzem la puntuació i regularitzem les *vv* i *jj* en *uu* i *ii*. Suplim les lletres que falten entre claudàtors, o en cursiva si es tracta d'una abreviatura.

debeatur. Gaudeo enim, non quia caput tanti corporis constitutus⁷⁰ sim (quid enim tantum mihi praesumere fas esse potest?), sed gaudeo uos ius meum mihi non denegasse, cum mihi primum in hoc coetu dicere praecepistis. Quis enim prior foris prorumpere uerba aut debuit aut potuit, nisi qui primus mente hunc coetum *Barcinone* constituendum intus audissime concepit? Vbi quaero a uobis nunc, *Academici*, a quo primum hoc uotum accepistis? A quo primum hanc optionem auscultastis? Mihi quidem, si suum cuique tribuendum est, mihi quidem non hoc tribuere non potestis. Quid igitur? Mihi ideo primum iure non laetandum est? Mihi primum non dicendum? Dicendum sane, nisi prae gaudii magnitudine mihi dicere occludatur.

Tot enim et tanta hunc circumstant diem, quem ad Academiae principium designastis, ut adiuncta diuino consilio glomerata esse uideantur, quo minus ab humana mente comparentur. Atque im primis, ut memorandi uim praeteream, circumstantiam silebo illam quod eo die Academia inchoetur quo clarissimi Aeclesiae Principes Christique Apostoli Philippus et Iacobus foelicem uite cursum martyrio consumerunt; ut scilicet eorum in studiis emuli ingenium contorquentes nominis immortalitate Academici coronentur. Praetereo itidem diem celeberrimum quo praeclarissimum Hispaniarum Regis nostri Philippi nomen celebretur, ut ex tanti nominis claritate Academiae claritas arguatur. Haec enim omnia praetermittenda censui, ne quae singula subtilibus ingeniis sigillatim mandata sunt, iis confuse omnibus oratio deesse uideatur.

Illud tamen praetereundum non est, quod Kalendis Maii instituatur. Cum enim Kalendae a calanda plebe calandisque diebus dictae sint, quid Kalendarum foelicus excogitari hac Academia potuit, in qua pro plebe flos nobilitatis et splendor, pro diebus aeternitas eius nomini adsistatur?⁷¹ Nec aliis quam Maiis statui Academiae fas fuit, cum enim iuxta Ouidium a Maioribus, quorum consilio gubernandam ac tuendam *Rempublicam* statuit Romulus mensis hic Maius dictus sit: «*Hinc sua Maiores tribuere uocabula Maio*».⁷² Quis uobis maiores existimare possim, siue maiores uestri a retroactis saeculis memoria repetantur, siue uestra iudicia in gubernanda tuendaque aliquando *Republica* auspicentur?

Quid praeterea Academia apud Athenienses, a quibus duxit originem, fuit, si fides Plutar[c]o adhibenda est, nisi locus ambulacris umbrosis, arboribus, floribus ornatus et fontibus? Maio igitur mense Academia efflorescere, amenissimis ingeniorum floribus delectare, uberrimorum spe fructuum animos omnium erigere non debuit, cum exigitur? Et merito quidem, siue primos Graeciae Academicos imitemur, siue potiore iure maiores nostro Prouensales uiros longe omnium sapientissimos consequamur. Recordamini *Academici* eruditissimos illos heroes, quorum nominis claritatem nulla temporum obscurabit obliuio; recordamini illos septem Tolosae inuentores, a quibus rimalem poeticam nationes omnes didicisse non diffitentur; recordamini, inquam, celeberrimam illam Academiam anno a Natiuitate Domini 1323 Tolosae institutam, non nisi in uiridario esse celebratam. Locus enim floridus diligendus ad Academiam sibi uisus est, ut ingenia maiorum nostrorum sicut et graecorum efflorescere uiderentur.

Vt igitur tantorum sapientum sequamur uestigia, quod nam tempus oportunius ad Academiae principium, quam mensis hic maius floribus iucundissimus exquiri potuit? Ita sane, ut comprobant iidem sapientissimi inuentores. Hoc enim mense, hoc eodem die, Kalendis scilicet Mais, calatis uocatisque ad certamen undique sapientissimis uiris, Academiam publice celebrare consueuerunt. Vbi quod nam uictoribus praemium statutum putabitis, nisi florem etiam, ut in omnibus efflorescere uiderentur? Aurea uiola statuta fuit, quam, qui melius effingeret, inueniret, componeret, sibi ad nominis sui coronam remunerandus referret. Et iure quidem optimo, *Academici*, ut quos meritis uirtus ad certamen excitaret ii sane humilitatis uiola coronarentur. Instauranda igitur uetustissima illa omnibusque probatissima Academia nobis est, ut omnibus gentibus efflorescere uideatur. Ad quod etiam Deus innuere mihi uidetur, si de arcanis caelestibus homini loqui fas est. Cum diuino consilio Rosarii festiuitas Academiae instituendae foeliciter occurrit, ut Parentum nostrorum uiola melioris matris Rosa compensetur. Quae dum inter flores regina constituitur, principem hanc Academiam inter caeteras constituere uideatur.

Quid igitur superest, nisi ut huic Principatui et huic Barcinonensi Vrbi congratulemur? Quae enim summi splendoris his temporibus difficillimis amisit, hoc mihi die recuperanda uisa sunt. Fateor quidem, *Academici*, quotiescumque praeteriti temporis memoriam repeto et Vniuersitatem nostram sapientissimorum quondam uirorum fontem uberrimum amisisse recordor, facere non possum quin tantam prosequar lachrymis calamitatem. Cum mente recolo Kalendas Maias, quibus uacantes cathedrae publicabantur, ut quiqui uellent ad earum occupationem opponerentur, sola haec Academiae institutio,

⁷⁰ Al ms., *constitus* (esmenat a la còpia).

⁷¹ Al ms., *adsiscatur*; així, també, a la còpia.

⁷² *tribuere*: Ovidi havia escrit “tribuisse” (*Fasti*, V, 73).

eodem ipso die diuinitus, ut reor, confirmata, solatium mihi et uniuersae diuitati potuit afferre. Quid amaritudinis cordibus nostris laetitia ipsa consecrati hodie episcopi, qui ex canonica Barcinonensi cathedra ad Gerundensem episcopalem sedem euectus merito fuit, quid quantumque, inquam, amaritudinis nobis omnibus afferret, nisi quod amissa uniuersitate in posterum amississemus, hac Academiae institutione maior spes dignitatis huic ciuitate affulgeret. Lugeret pariter iure optimo hac ipsa die Barcinonensis ciuitas, memoria repetens ius illud praeclarissimum Kalendis maiis honoratos nobilesque ciues creare posse et constituere, nisi hoc ipso die constituta Academia hoc tantum bonum uideret cum magno foenore posse recuperare.

Laetandum quidem nostris ciuibus hoc die, ciues et Republicam benemeritos nobiles posse constituere; sed potiori causa hoc ipso die letandum est, cum quod Principi denegatur, hac Academia instituta, huic ciuitati comparetur: fas sibi erat ante facere, quod facere Rex ipse poterat, iure nobilitatis donare aliquos. Nunc uero hac Academiae institutione non solum efficere nobiles, sed nobiles etiam nobiliores efficere eosque de nobilitate bene meritos reddere (quod in Regia manu non est) huic ciuitati comparatur. Ad hunc igitur nobilitatis splendorem properate, Nobilissimi Auditores, in hoc litterarum studium incumbite, nil enim est quod uobis maiori fructui gloriaeque esse possit. Quapropter, *Academici*, per illam spem quam adolescentes de uobis excitastis, per fructum illum quem maturo tempore reipublicae promisistis, gloriosissimo huic labori insistite, ne in medio cursu emulorum ludibrio deficere uideamini. Aut non suscipienda haec causa fuit (ut Ciceronis oratione utar) aut cum eam suscepistis, debuistis ad finem perducere. Ad finem, non quod ullis aut finibus aut terminis circumscribi Academi[c]orum gloria possit, cum immortalitati Academiae laus, honor et splendor praeparetur, sed ut eum finem assequamini ut nobilitatem illam, quam a maioribus accepistis, maioribus studiorum, eruditionis et politiae ornamentis gloriosius illustretis. Dixi.

Doctor Sigismundus Comas presbytero et presidente

TRADUCCIÓ

DISCURS PER A L'ACADÈMIA DEL DIA PRIMER DE MAIG DE L'ANY DEL SENYOR 1729

Aquest dia, il·lustríssims acadèmics, ha de ser celebrat per mi més que els altres, de tal manera que, si se m'ha de donar una mica de felicitat, aquesta sembla ben bé que prové d'aquell origen. Encara que he nascut de les entranyes maternes, avui he nascut a la llum de la vida pública. No ploraria enmig dels plors d'un nen tant com saltaria amarat dels més grans goigs. No només perquè, per la gràcia de l'Esperit Sant, purificat de les sordideses comunes en la font sagrada del baptisme, m'hagi de convertir, tot i que indigne, en membre del cos de l'església, sinó perquè, a més, seré nomenat cap del cos acadèmic en aquest mateix dia -no certament pel meus mèrits, sinó per la vostra gràcia generosa. En això, encara que per tan gran sentit de l'honor no pugui envermellar ni plorar, ple d'alegria, puc dir que gràcies a vosaltres he arribat molt més enllà del que mai no hauria pogut pensar.

Estic content, no ho nego, que vosaltres m'hàgiu nomenat el primer en tan gran assemblea. Estic content, ho confesso, que vosaltres m'hàgiu designat el primer per parlar, ja que m'heu concedit per aquesta gràcia justament allò que calia amb tota justícia. Estic content, doncs, no perquè hagi estat nomenat cap de tan gran cos (de fet, quina cosa tan gran em pot ser lícit concebre?), sinó que estic content que vosaltres no m'hàgiu denegat el meu dret, quan m'heu encomanat que parlés primer en aquesta assemblea. Doncs, qui de fora ha hagut o ha pogut pronunciar unes paraules el primer, sinó aquell que en la seva ment, el primer, va concebre a dintre seu molt apassionadament que es constituís a Barcelona aquesta assemblea? De quina manera -us pregunto ara, acadèmics-, i de qui heu rebut aquest desig per primera vegada? De qui, per primera vegada, heu escoltat aquesta opció? Certament, si s'ha de donar a cadascú el que és seu, a mi certament no m'ho podíeu pas negar. I doncs què? No me n'he d'alegrar en primer lloc per dret? No he de parlar primer jo? És clar que he de parlar, si no és que davant de la magnitud de l'alegria se'm tanqui la possibilitat de parlar.

És tan gran el que envolta aquest dia que heu designat com a principi de l'Acadèmia, que tot el que s'ha ajuntat sembla que s'hagi aplegat per un consell diví, més que no pas disposat per una ment humana. I en primer lloc, deixant de banda la força del record, callaré la circumstància que es comenci l'Acadèmia aquell dia en què els molt il·lustres prínceps de l'Església i apòstols de Crist Felip i Jaume van acabar el curs feliç de la seva vida amb el martiri, de manera que naturalment els seus èmuls en els estudis, esgrimint el talent, seran coronats amb la immortalitat del nom d'acadèmic. Deixo de banda també el dia

celebèrrim en què el nom il·lustríssim del nostre Felip, rei de les Espanyes, serà celebrat, de manera que de la claror de tan gran nom se'n derivi la claror de l'Acadèmia. He assenyalat totes les coses que han de ser omeses, per tal que no sembli que el discurs està mancat confusament d'aquelles que, una per una, han estat encomanades als talents subtils.

Això no obstant, no ha de ser omès el fet que s'institueix en les calendes de maig. Com que les calendes són anomenades així pel poble *calanda* (que ha de ser convocat) i pels dies *calandis* (que han de ser convocats), què es pot pensar feliçment en aquesta Acadèmia, en la qual en comptes del poble s'hi posa la flor i l'esplendor de la noblesa, i en comptes dels dies l'eternitat del seu nom? En cap altre temps sinó **al** maig fou lícit que s'instituïssin les Acadèmies. Perquè a Ovidi es diu que el mes de maig és anomenat així pels majors, pel consell dels quals Ròmul va establir que la república havia de ser governada i protegida: «*Per això m'inclino a pensar que els ancians donaren el nom al mes de maig*». Qui podria considerar jo majors que vosaltres, tant si els vostres majors són buscats des dels segles passats en la memòria, com si els vostres judicis són consultats en el govern i la protecció de la república?

D'altra banda, què va ser l'Acadèmia entre els atenesos -dels quals prengué l'origen, si s'ha de fer confiança a Plutarc-, sinó un lloc ornat de passejos ombrívols, d'arbres, de flors i de fonts? I doncs, al mes de maig, ¿no ha de florir l'Acadèmia, no ha de delectar amb les ameníssimes flors dels talents, no ha d'eleva els ànims de tots amb l'esperança de fruits ubèrrims, com pertoca? I ben merescudament, tant si imitem els primers acadèmics de Grècia, com si amb més raó per a nosaltres seguim els avantpassats provençals, els més savis de tots. Recordem, acadèmics, aquells eruditíssims herois, la brillantor del nom dels quals no s'enfosquirà per cap oblit dels temps. Recordem aquells set trobadors de Tolosa, dels quals totes les nacions no negaran que han après la poesia rimada; recordem, dic, aquella celebèrrima Acadèmia de l'any del naixement del Senyor 1323 que va ser instituïda a Tolosa, només que va ser celebrada en un hortet. En efecte, ells van pensar que s'havia de triar un lloc florit per a l'Acadèmia, per tal que semblés que els talents dels nostres majors, com va passar amb els dels grecs, comencessin a florir.

Doncs, per tal de seguir les petjades de tants savis, quin temps més oportú s'hauria pogut triar per començar l'Acadèmia sinó aquest mes de maig deliciosíssim de flors? Sens dubte; així ho ratifiquen els mateixos sapientíssims fundadors. Efectivament, en aquest mateix mes, en aquest mateix dia, a les calendes de maig, convocats i cridats al certamen homes sapientíssims de tot arreu, acostumaven a celebrar l'acadèmia públicament. I allà, quin premi pensareu que es va instituir per als vencedors, sinó una flor, també, per tal que aparegués que es floria en tot? Es va instituir una viola d'or que, aquell que millor inventés, creés, compongués, es quedés com a premi per a la distinció del seu nom. I és certament de tota justícia, acadèmics, que aquells que pels seus mèrits la virtut hagi cridat al certamen siguin coronats amb la viola de la humilitat. Semblantment ha de ser instaurada per nosaltres aquella Acadèmia vetustíssima i aprovadíssima per tothom, per tal que tots els pobles la vegin florir. Em sembla que també Déu hi dona la seva conformitat, si li és lícit a l'home parlar dels misteris celestials. Amb consell diví la festivitat del Roser surt feliçment a l'encontre de la institució de l'Acadèmia, per tal que la viola dels nostres avantpassats es converteixi en la rosa de la millor mare. Mentre aquesta esdevé la reina entre les flors, semblarà que aquesta Acadèmia esdevindrà la primera entre les altres.

Què més queda, doncs, sinó congratular-nos per a aquest Principat i per a aquesta ciutat de Barcelona? Perquè sóc del parer que tot el gran esplendor que ha perdut en aquests temps difícilíssims en aquest dia s'haurà de recuperar. Ho confesso, certament, acadèmics: totes les vegades que recupero la memòria del temps passat i recordo que s'ha perdut la nostra Universitat, en altre temps font ubèrrima d'homes sapientíssims, no puc fer més que acompanyar amb llàgrimes aquesta calamitat. Quan en la ment evoco les calendes de maig, en les quals es feien públiques les vacants de càtedra, per tal que aquells que ho volguessin oposessin per ocupar-les, només aquesta institució de l'Acadèmia, confirmada en aquest mateix dia, segons crec, per voluntat divina, m'ha pogut portar consol a mi i a tota la ciutat. Quina amargor en els nostres cors, amb la mateixa alegria del bisbe consagrat avui, el qual des de la càtedra canònica de Barcelona ha estat portat merescudament a la seu episcopal de Girona; quina i quanta amargor, dic, ens hauria portat a tots nosaltres allò que haguéssim perdut per al futur, perduda la Universitat, si no hagués brillat per a aquesta ciutat una major esperança de dignitat amb la institució de l'Acadèmia. Igualment hauria plorat amb tota justícia la ciutat de Barcelona en aquest dia, recordant en la memòria que en les calendes de maig els ciutadans honrats i els nobles van poder crear i constituir aquell dret il·lustríssim, si no fos que, constituïda l'Acadèmia en aquest mateix dia, hagués vist que podia recuperar aquest bé tan gran com a contrapartida.

Certament, avui ha d'alegrar els nostres ciutadans que els ciutadans i els nobles benemèrits puguin constituir una república, però per una causa major en aquest mateix dia els ha d'alegrar que, instituïda aquesta Acadèmia, sigui concedit a aquesta ciutat allò que és negat al príncep. Perquè, abans, li era lícit fer allò que el mateix rei podia fer: obsequiar algunes persones amb el dret de la noblesa; ara, però,

amb aquesta institució de l'Acadèmia, és concedit a aquesta ciutat no només fer nobles, sinó també fer els nobles més nobles, tornar-los més mereixedors de la noblesa (la qual cosa no està en les mans del rei). Així doncs, esforceu-vos i apresseu-vos a arribar a aquest esplendor de la noblesa, nobilíssims oients, en aquest estudi de les lletres, perquè no hi ha res que us pugui ser de major fruit ni glòria. Consegüentment, acadèmics, per aquella esperança que us va motivar en l'adolescència, per aquell fruit que va prometre a la república en la maduresa, insistiu en aquesta tasca gloriosíssima, per tal que enmig del curs no sembli que defalliu davant de les burles dels rivals. O bé aquesta causa no va haver de ser assumida (per usar d'un discurs de Ciceró), o bé, una vegada l'heu assumida, l'heu de portar fins al final. Fins al final, no perquè la glòria d'uns acadèmics pugui ser restringida amb finals o amb límits, ja que a la immortalitat de l'Acadèmia se li prepara lloança, honor i esplendor, sinó perquè aconseguim aquesta finalitat: la d'embellir gloriosament aquella noblesa que heu rebut dels majors amb els majors ornaments dels estudis, de l'erudició i de la política. He dit.

Doctor Segimon Comas, prevere i president.

Bibliografia

Alatorre, Antonio (1998-1999). «Para la historia de la cultura literaria en Barcelona: el testimonio de Josep Vicens (1703)». *Anuari de Filologia*, XXI/F-9 (Estudios de Lengua y Literatura Españolas), 21-37.

Calamón de la Mata y Brizuela, José (1736). *Glorias sagradas, aplausos festivos y elogios poeticos en la perfeccion del hermoso magnifico templo de la Santa Iglesia Cathedral de Salamanca, y colocación de el augustissimo Sacramento en su Nuevo Sumptuoso Tabernaculo*, Salamanca: Imprenta de la S. Cruz.

Campabadal, Mireia (2001-2002). «Sobre la concepció de la poesia catalana al segle XVIII». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLVIII, 231-267.

Campabadal, Mireia (2004). *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. [tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona el setembre del 2004].

Carreras, Joseph Rafel (1927). «Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui ilustren aquesta Academia». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XII. [sobre Segimon Comas: 180-183].

Comas, Antoni (1967). *Les Excel·lències de la llengua catalana*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor.

Comas, Antoni (1972). *Història de la literatura catalana*. Esplugues de Llobregat: Edicions Ariel. Vol. IV.

Comas (1779). [Comas, Sigismundus], *Ars Rhetorica in usum scholarum Collegii Episcopalis Barcinonesis*. Barcelona: Eulàlia Piferrer.

Concepción, Carlos de la (1689). *Oracion panegirica, y evangelica en aplauso del Angel entre los Doctores, y Doctor entre los Angeles Santo Thomas de Aquino ... ideada en los resplandores de la luz, el segundo dia de los quatro que en annual solemne culto, consagra à su Angelico Maestro, la ... Academia de Theologos, Medicos, y Filosofos de la insigne Universidad de Barcelona, en el Real Convento de Santa Catalina Martyr*. Barcelona: Vicente Surià.

Corminas, Juan (1849). *Suplemento á las Memorias para ayudar a formar un Diccionario critico de los escritores catalanes*. Burgos: Imprenta de Arnaiz.

Domínguez Bordona, Jesús (1954). *Manuscritos de la Biblioteca Pública de Tarragona*. Tarragona: Excma. Diputación Provincial de Tarragona.

Eura, Agustí (2002). *Obra poètica i altres textos*. Barcelona: Fundació Pere Coromines. [edició crítica de Pep Valsalobre].

King, Willard F. (1963). *Prosa novelística y academias literarias en el siglo XVII*, Madrid: Anejos del Boletín de la Real Academia Española.

Ponsich i Mora (1756). [Ramon de Ponsich i Josep de Móra, marquès de Llió], «Resumen historico del origen, y progresso de la Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona baxo la proteccion de Su Magestad». Dins *Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona; Origen, Progressos, y su primera Junta general baxo la proteccion de Su Magestad, con los papeles que en ella se acordaron* [=Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona. Vol. I], Barcelona: Francisco Suriá, 1-37.

Rengifo (1703). Juan Díaz Rengifo [Diego García Rengifo], *Arte poética española*. Barcelona: Imprenta Figaró.

Riquer, Martín de (1955). «Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV (1953 [1955]), 275-304.

Rossich, Albert (1979). *Una poètica del barroc. El «Parnàs Català»*. Girona: Col·legi Universitari de Girona.

Rossich, Albert (1993-1994). «Una sessió pública de l'Acadèmia de Barcelona al 1731». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLIV, 303-333.

Rossich, Albert (2000). [Albert Rossich], «Comas, Segimon». Dins: Enric Bou, dir., *Nou Diccionari 62 de la literatura catalana*, Barcelona: Edicions 62, 177.

Rossich, Albert (2001-2002). «La poesia catalana a l'Acadèmia abans de la Renaixença». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLVIII, 213-230.

Rossich, Albert (2003). «Els certàmens literaris a Barcelona, segles XIV-XVIII». Dins: Eulàlia Duran; Eulàlia Miralles Jori (coord.), *Barcelona Quaderns d'Història/9: La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 83-108.

Rubió Balaguer, Jorge (1958). «Literatura catalana». Dins: Guillermo Díaz-Plaja, dir., *Historia General de las Literaturas Hispánicas*. Vol. V. Barcelona: Editorial Barna, 213-337.

Sanllehí (1955). Marqués de Caldas de Montbuy [Carles Sanllehí], «Los presidentes de la Real Academia de Buenas Letras». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV (1953 [1955]), 473-480.

Segarra, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Editorial Empúries.

Torres Amat, Félix (1836). *Memorias para ayudar a formar un Diccionario critico de los escritores catalanes*. Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer, 185.

Tusquets i Terrats, Joan (1923). «El cardenal Joan-Tomàs de Boxadors i la seva influència en el renaixement del tomisme». *Anuari de filosofia*, I, 242-304.

Voltres, Pedro (1961). «Estatutos aprobados por la Academia de Santo Tomás de Aquino en Barcelona en 1711». *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXXIV, 341-360.